

ID 1416
C-2 16/04/1993

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN

INGEVOLGE ARTIKEL 20 VAN DE MONUMENTENWET

UBBERGEN gemeente Ubbergen

Toelichting bij het besluit tot aanwijzing van Ubbergen als beschermd dorpsgezicht.

Het beschermde dorpsgezicht omvat het op bijgevoegde kaart (Rijksdienst voor de Monumentenzorg, tekeningnummer 034) door een stippellijn omgrensde gebied.

Publikatie van de **Rijksdienst voor de Monumentenzorg**.

Juli 1988.

2.110519190002

Inleiding

Ubbergen is gelegen op een stuwwal ten oosten van de stad Nijmegen. Het karakter van het dorp wordt bepaald door een grotendeels 19de-eeuwse bebouwing waarin enige oudere elementen zijn opgenomen. Binnen het dorpsgebied is een voor nederlandse begrippen zeer opvallend bodemreliëf aanwezig.

De dorpsbebouwing staat aan weerszijden van de Rijksstraatweg die langs de steile helling tussen Nijmegen en Kleef loopt, op de overgang naar het vlakke rivierlandschap van de Ooijpolder langs de river de Waal.

De stuwwal en de Rijksstraatweg zijn de structuur bepalende elementen geweest. De nederzettingstructuur wijkt als gevolg daarvan af van de gebruikelijke structuur van de nederzettingen in het riviereengebied.

Tengevolge van de ligging bij Nijmegen is uit het oorspronkelijk agrarische dorp in de 19de eeuw een villadorp ontstaan, waarna de nederzettingstructuur geen wezenlijke veranderingen meer heeft ondergaan.

Ontstaan en ontwikkeling tot de 19de eeuw

Algemeen

In het Midden-Nederlandse riviereengebied, waarin Ubbergen is gelegen, komen historisch gezien, twee karakteristieke dorpsvormen voor: nederzettingen van het gestrekte type en nederzettingen bestaande uit een geconcentreerde bebouwing. Beide typen zijn voornamelijk gelegen op de oeverwallen langs de rivieren en op de oude stroomruggen daarvan doch het gestrekte type komen we vooral in het westelijk deel van het riviereengebied tegen, terwijl het geconcentreerde type met name in het oostelijk deel te vinden is. De zandige oeverwallen en stroomruggen boden de meest solide ondergrond voor menselijke bewoning daar men op deze lokaties in zekere zin gevrijwaard bleef voor klink, zetting van de bodem en van wateroverlast.

Bij het gestrekte oeverwalddorp lijkt de fysisch-geografische structuur, een smalle oeverwal, de vorm van het dorp in eerste instantie bepaald te hebben. In het oostelijk riviereengebied daarentegen zijn de oeverwallen relatief breed waardoor er voldoende ruimte is voor een meer ronde nederzettingvorm. Een in de nabijheid van een klooster of kasteel gestichte kerk vormt hier een eerste concentratiepunt: hoofd- en achterstraten leiden hierheen. De basisstructuur van de gestrekte nederzettingen bestaat uit een tweetal evenwijdige, op korte afstand van elkaar lopende wegen, die tevens als bewoningsas fungeren. De hoofd-

straat (veelal Voorstraat genoemd) is vaak van wat meer belang dan de achterstraat, bijvoorbeeld omdat de doorgaande weg er mee samen valt. De twee straten sluiten vorksgewijs aan op elkaar aan één of twee zijden van de nederzetting.

Het dorp Ubbergen is te beschouwen als een variant van het gestrekte type. De lineaire structuur van de nederzetting is overduidelijk, hoewel het dorp gelegen is in het oostelijk deel van het riviereengebied waar vooral het andere type voorkomt. Voorts is de ligging op een stuwwal, in plaats van op een oeverwal afwijkend voor het gangbare beeld in het riviereengebied. De ligging van de stuwwal heeft voor een deel de lineaire structuur bepaald, maar vooral op indirecte wijze. Een over de stuwwal lopende doorgaande weg was de belangrijkste oorzaak voor het optreden van de langgerekte vorm. Binnen het dorp vertoont een deel van deze weg de vorm die we bij de meeste nederzettingen van het gestrekte type aantreffen. Gezien het belang van de doorgaande Rijksstraatweg voor de ruimtelijke structuur van het dorp is het mogelijk beter van een straatdorp te spreken. Dit is een lineaire nederzettingvorm, waarbij de bebouwing betrekkelijk dicht bijeen langs de weg is gelegen. Ook deze ruimtelijke uitwerking was zichtbaar in Ubbergen. Doordat het dorp al voor de 19de eeuw haar agrarische functie verliest en de agrarische structuur en oorspronkelijke dorpsvorm nu nog slechts een weinig zichtbaar zijn in grondplan en bebouwing, is de typologie niet van wezenlijk belang. Uit de oorspronkelijk agrarische nederzetting groeide later een villadorp. Het is met name op deze nieuwe dorpsvorm dat de bescherming gericht is.

Ubbergen

Een vermelding uit 850 als Ubberan in een schenkingsoorkonde aan de bisschop van Utrecht is mogelijk de eerste vermelding van de nederzetting. Elders in het gebied is dan al bewoning aanwezig. De eerste zekere vermelding van het dorp dateert echter uit 1277.

Het onderdeel '-berg' uit de naam kan zowel op de hoge ligging als op de in de Middeleeuwen aanwezige versterking betrekking hebben.

De stuwwal van Nijmegen-Kleef waarop Ubbergen is gelegen, ontstond bij de maximale uitbreiding van het landijs gedurende de voorlaatste ijstijd. Het landijs rukte op tot de lijn Haarlem-Nijmegen en drukte de onderlinge afzettingen opzij en naar voren in de vorm van stuwwallen. De helling der lagen is bij Ubbergen naar het oosten gericht.

De stuwwal maakte oorspronkelijk

deel uit van een veel groter complex dat verbonden was met het opgestuwde massief van de Veluwezoom. Maar tijdens de laatste ijstijd is de stuwwal door verplaatsing van de Rijnloop tussen Arnhem en Nijmegen doorgebroken. Het gevolg van de optredende riviererosie was een markant hoogteverschil tussen het stuwwallencomplex en de vlakke (latere) polder. Deze helling loopt vanaf Nijmegen via Ubbergen en Beek tot aan Wyler toe. Het verschil in hoogte met het omringende gebied is een dominant kenmerk van het Nijmeegse stuwwallengebied: het hoogste punt ligt tachtig meter boven het aangrenzende riviereengebied. De steile helling was de oorzaak voor het bebost raken daarvan: het gebied was te steil om in cultuur gebracht te worden.

Door het smelten van het landijs kwam het water van de hoger gelegen vlakten naar beneden, hetgeen heeft geleid tot het ontstaan van diep ingesneden beken, waarvan tenslotte alleen de bekende holle wegen, droge dalen en een enkel kleiner beekje van zijn overgebleven.

Het Rijk van Nijmegen is geheel opgebouwd uit stuwheuvels en smeltwaterafzettingen uit de ijstijd. Genetisch en morfologisch gezien is dit glaciële landschap zeer afwijkend van de fysisch-geografische regio (het riviereengebied) waartoe het behoort. Een segment van de stuwwal langs de zuidelijke Waal-oever is de Hunerberg, gelegen direct ten zuidwesten van Ubbergen. Deze lokatie is in de Romeinse Tijd als militair terrein benut. Op de heuvels tussen Nijmegen en Beek hebben mogelijk diverse villa's gelegen van legerofficieren. De weg die in deze tijd van Nijmegen over Beek naar Xanten liep, had voor een deel het verloop van de huidige Rijksstraatweg. De Gelderse graaf Otto II verwierf in 1247 de stad en het Rijk van Nijmegen in pand van koning Willem II van Holland, die formeel over de vrije rijksstad kon beschikken. Het gebied ging zo deel uit maken van de graafschap Gelre en de oude keizerstad Nijmegen, die met z'n belangrijke handelsfunctie (via de Waal) al spoedig ook residentie van de Gelderse graven werd. De omgeving is altijd nauw met de stad verbonden geweest.

Ubbergen was oudtijds een heerlijkheid, maar schijnt niet te zijn begrepen geweest in de genoemde verpanding van Nijmegen. Dit blijkt uit een bron uit 1290 waarin een zekere Thilman Werenbertsz. en zijn nakomelingen het recht wordt verleend om in het dorp Ubbergen (Upburgen) de hoge rechtsmacht uit te oefenen. Toch krijgen de Gelderse hertogen de leenheerlijkheid later in bezit, want in 1403 wordt heer Arend van Ubbergen daarmee beleend. Van

dan af blijft het geslacht van Ubbergen tot in het midden van de 15de eeuw in het bezit van de heerlijkheid. Via vererving komt het huis met de heerlijkheid achtereenvolgens in het bezit van de families van Ooij en van Boinenburg genaamd Honstein. De door hen bewoonde burcht aan de voet van de heuvelrug op enige afstand van het riviertje Het Meer is afgebeeld op een door T. Witteroos in 1570 getekende kaart van het Nederrijkswoud.

In de 13de eeuw sloot het terrein van de heerlijkheid aan bij het kerkhof van de oude parochiekerk van Nijmegen, en in de 14de en 15de eeuw werd het gebied afgerond door de verwerving van verbindende landerijen. Zo is de lange smalle reep grond tussen het dorp Ubbergen en het Valkhof te Nijmegen niet het restant van een vroeger uitgestrekte bezit, maar juist het resultaat van een doelbewuste uitbreiding. Politiek speelde zeker een rol bij de totstandkoming van de lineaire dorpsstructuur.

In 1764 wordt de heerlijkheid, met uitzondering van het huis, verkocht aan de stad Nijmegen. Ongetwijfeld een opluchting voor de stad die, wegens de uitgestrektheid van de heerlijkheid tot aan de stadsgrenzen toe, altijd problemen had bij uitbreiding of uitleg van de stad.

Het dorpsgebied heeft een zeer beperkte omvang. De aan de zuidkant hoog oplopende helling van de stuwwal en het vanuit het Wylermeer naar de Waal afstromende riviertje het Meer vormen beperkende factoren van de ruimtelijke ontwikkeling. Tevens was hier van oudsher een beperkt areaal akker- en weidegronden beschikbaar, waardoor de agrarische gemeenschap gedwongen was klein te blijven. Ubbergen is in de loop der eeuwen steeds een van de kleinste dorpen van het Rijk van Nijmegen gebleven.

Het karakter van het dorp wordt vanaf de Middeleeuwen bepaald door de burcht, die het middelpunt van de kleine heerlijkheid vormde. De heren van Ubbergen streefden er kennelijk bewust naar om een zo groot mogelijk gedeelte van de route Nijmegen-Kleef langs de heuvelrug onder controle te krijgen. Zo werd de Rijksstraatweg (Nijmegen-Kleef) al vroeg de levensader van het dorp en is dat altijd gebleven. Ten noorden van de Rijksstraatweg lag in de 17de eeuw nog (de ruïne van) het middeleeuwse kasteel. Het is in de 18de eeuw afgebroken en vervangen door een buitenplaats met een groot tuinencomplex. De agrarische dorpsgemeenschap was in haar bestaan voor een belangrijk deel afhankelijk van het kasteel, dat ook gedurende de 18de eeuw en een deel van de 19de eeuw als buitenplaats nog het feitelijke middelpunt van het dorp vormde. Het huis

Ubbergen, dat in 1712 werd gebouwd ter plaatse van de middeleeuwse kasteelruïne, is in 1868 afgebroken. De terreinen van het tuincomplex, dat werd begrensd door de Rijksstraatweg, de Ubbergensdijk, de Kasteelselaan en de grensweg met het dorpje Beek, zijn sedert het derde kwart van de 19de eeuw verkaveld, doch vertonen nog sporen van de 18de- en 19de-eeuwse aanleg (niveauverschillen en terrassen). De hervormde kerk is in oorsprong een middeleeuwse kapel. Ze werd al in 1339 gebouwd, doch kreeg rond 1650 haar huidige gedaante. De kerk staat aan de voet van de heuvelrug, aan de zuidkant van de straatweg (tegenover het voormalig kasteelterrein) op een kleine begraafplaats.

Al in een vroeg stadium legden de dorpsbewoners zich mede toe op werk in de tertiaire sector, waarvan het herbergwezen (het Roode Hert ter plaatse van de huidige villa Waalheuvel) en watermolenbedrijf uitingen waren. Later legden velen zich op de wasserij (voormalige wasserij ten oosten van het kasteelterrein) en blekerij toe, waarvoor de beken die uit bronnen ontstonden, het water leverden. Enkele relictten uit deze half-agrarische fase zijn nog overgebleven.

Tot in 1824 was de (huidige) Rijksstraatweg een smal zandpad, dat min of meer parallel aan het riviertje, het Meer liep. Over Beek liep langs de voet van de stuwwal echter al een hoofdverbinding in de late Middeleeuwen tot in de 17de eeuw. Misschien lag hier eerder al een Romeinse weg. Deze Pruisische straatweg Keulen-Nijmegen werd in de eerste helft der 19de eeuw over Beek en Ubbergen geleid en aangesloten op de Rijksweg Nijmegen-Wageningen.

In 1824 was men met de bestrating van de huidige Rijksstraatweg, toen nog Cranenburgseweg geheten, klaar. Met de verharding veranderde ook de naam van de weg in Cranenburgse Straatweg. De verbetering van de weg kwam echter later, met name door de bemoeienissen van de 'Commissie van den Straatweg Nijmegen-Cranenburg'. Deze commissie stelde voor het onderhoud van de weg in Ubbergen een tolgaard aan. Tot in 1929 werd tol geheven; in dat jaar werd de tol door het Rijk 'uitgekocht' en veranderde de naam van de weg voor de derde maal, ditmaal in Rijksstraatweg. Op nummer 26 van de Rijksstraatweg is het voormalige tolhuisje gelegen. In heel haar geschiedenis ligt de weg net iets boven de 'teen' van de heuvelrug. Zo was de weg tegen hoog water beschermd en goed begaanbaar.

Een stoomtram verbond Beek en Ubbergen met Nijmegen vanaf 1889,

in 1912 vervangen door een elektrische tram.

In 1864 werd al een contract afgesloten betreffende de spoorweg Nijmegen-Kleef. In korte tijd schreven de beter gesitueerden voor een half miljoen gulden bij de Nijmeegse Spoorwegmaatschappij in; bijna alle inschrijvingen kwamen van inwoners van Nijmegen. Hieruit blijkt de belangstelling van de welvarende Nijmeegse bevolking voor het stuwwallengebied ten oosten van de stad als woongebied.

Bovengenoemde ontsluitingen van Ubbergen ten opzichte van Nijmegen zijn van cruciaal belang geweest voor de dorpsontwikkeling. Na eerst een half-agrarische fase (verkeer, watermolens, wasserijen) te hebben doorlopen, is het dorp – volgend op de aanleg van de tramlijn – uitgegroeid tot een (schoolvoorbeeld van een) villadorp. Villadorten liggen over het algemeen in door hun natuurschoon aantrekkelijke gebieden. Voor de uitgroei van dergelijke dorpen lijkt de aanleg van een relatief snelle verbinding (stoomtram of -trein) met een grote stad een eerste voorwaarde. De grote stad ligt over het algemeen lager in de randzone en het villadorp op de wat hogere gronden. De geschetste algemene karakteristiek is uitstekend toepasbaar op Ubbergen.

Na de bestrating van de Rijksstraatweg werden hierlangs vele villa's gebouwd, dat wil zeggen vrij grote huizen met betrekkelijk weinig grond, ter onderscheiding van landhuizen of buitenplaatsen met op grotere schaal park- en tuinaanleg zoals Heesch en Neerbosch.

In 1903 vestigden zich enkele franse zusters in Ubbergen en begonnen met een pensioonaat in villa 'Ter Meer', met het Frans als voertaal. Later werd het Frans Pensioonaat uitgebreid en van een kapel voorzien. In 1971 verlieten de zusters Ubbergen en het voormalig Frans Pensioonaat tot onder andere een woongemeenschap bestemd.

Behalve vele villa's, zijn er in het midden van de vorige eeuw ook enige arbeiderswoningen gebouwd. Ze zijn gesitueerd aan de Kasteelselaan ten oosten van het tuinencomplex van het voormalige huis Ubbergen en vormen een wat afwijkende verschijning te midden van de alom aanwezige 19de-eeuwse villa's in Ubbergen.

Het dorpsbeeld wordt sedert de afbraak van het kasteelcomplex – eertijds de dominerende kern – bepaald door villabouw, waarmee in het eerste kwart van de 19de eeuw op ruime schaal een begin werd gemaakt. De aan de zuidkant van de straatweg gelegen middeleeuwse kapel is met het hart van het huis 'Schoonoord' (landhuis uit circa 1818) het laatste relict van de oude kern. Van een dorpscentrum is geen

sprake meer, alleen bij het enige duidelijke knooppunt van wegen op de samenkomst van de Ubbergse Holleweg en de Pompweg is een zekere concentratie te bespeuren.

Een van de meest karakteristieke huizen van de Rijksstraatweg is de reeds genoemde villa Waalheuvel (alwaar vroeger de herberg het Roode Hert gelegen was), die in het midden van de 19de eeuw ontstond maar eerst in 1916-1917 haar huidige vorm kreeg. Vele andere villa's dateren uit de 19de eeuw. Boerderijen die op het vroegere agrarische karakter van Ubbergen duiden, zijn nauwelijks meer te vinden. Aan de Ubbergensdijk, nummer 1 ligt 'Eik en Dal', een in de tweede helft van de 19de eeuw tot burgerwoning veranderde oude boerderij. Alleen aan de Ubbergse Holleweg zelf is een bergweg met een uniek karakter, die vanaf de 'Waalheuvel' zuidwaarts tegen de heuvelrand oploopt naar de Kopse Hof en een belangrijke tweede as in het dorpsgezicht van Ubbergen vormt.

Huidig ruimtelijk karakter

De ruimtelijke structuur van Ubbergen wordt nog altijd voor een belangrijk deel bepaald door de nagenoeg oost-west lopende Rijksstraatweg, waardoor de ruimtelijke structuur een lineair karakter heeft. Het historisch bebouwingsbeeld wordt met name bepaald door de suburbane ontwikkeling vanuit Nijmegen sinds de 19de eeuw, nog maar ten dele door het agrarische karakter van daarvoor.

De historische kern van Ubbergen ligt op de oostelijke helling van een stuwwal. Tussen de beboste stuwwal en de rivier de Waal ligt de vlakke en nagenoeg onbebouwde Ooipolder. Aan de voet van de stuwwalhelling ligt de rijksweg N52 en (voor een deel) het water Meer, die samen een ruimtelijk scheidend element tussen de Ooipolder enerzijds en de stuwwal anderzijds vormen. Wel is er sprake van een belangrijke visuele relatie tussen de Ooipolder en de stuwwalhelling.

Via aansluiting van de Rijksstraatweg op genoemde rijksweg N52 wordt Ubbergen in westelijke richting naar Nijmegen ontsloten. In oostelijke richting loopt de Rijksstraatweg naar Beek, tevens kent zij een aftakking in meer zuidoostelijke richting naar het op het stuwwalplateau gelegen Berg en Dal.

De ruimtelijke structuur van Ubbergen lijkt op die van een straatdorp, met zoals gezegd de Rijksstraatweg als structurerend element. De Rijksstraatweg loopt in het westen op min of meer gelijke hoogte met de Ooipolder, in oostelijke richting klimt zij schuin de stuwwal-

helling op. Naast dit geaccidenteerde verloop kent de Rijksstraatweg ook een bochtig verloop. Het stratenplan van Ubbergen bestaat evenwel uit meer straten dan alleen de Rijksstraatweg met voorkvormige aftakking naar Berg en Dal: te noemen zijn enkele dwarsstraten als Ubbergse Holleweg en Ubbergensdijk, alsmede een paar min of meer parallel lopende straten, zoals de Pompweg en de Kasteelselaan. Het unieke 'holle' karakter van de Ubbergse Holleweg herinnert nog aan haar ontstaanswijze na de laatste ijstijd als afvoerkanaal voor het smeltwater afkomstig van het stuwwalplateau.

De historische kern van Ubbergen kent als zodanig geen centrum, van een centrale openbare ruimte is evenmin sprake. De bebouwing in Ubbergen is over het algemeen vrijstaand en vrij verspreid gelegen, met de Rijksstraatweg als verbindend element. De Rijksstraatweg wordt voor zover zij op de helling van de stuwwal ligt aan weerszijden door groen begrensd, de bebouwing is overwegend achter het groen, van de weg terug gelegen. Van een zeker centrum door een hogere dichtheid van bebouwing, danwel van een geconcentreerd bebouwingsbeeld is geen sprake. Aan de andere straten komt wel regelmatig bebouwing direct aan de straat voor. Er is daar ook sprake van een min of meer rechte rooilijn. Dit is bijvoorbeeld het geval aan delen van de Kasteelselaan en aan het begin van de Ubbergse Holleweg. Aaneengeslotenheid in bebouwing is in deze straten eveneens slechts incidenteel het geval.

Aan de Rijksstraatweg grenst zowel openbaar groen in de vorm van bebouwing, alsmede veel particulier groen. Het aaneengesloten, hoogopgaande groen benadrukt de lineaire structuur van de Rijksstraatweg en geeft haar een besloten karakter. De achter deze groenafscherming gelegen bebouwing is vrijstaand en soms overhoeks ten opzichte van de Rijksstraatweg gesitueerd, wat onverwachte gezichten oplevert. De particuliere percelen zijn naast een haag of boombeplanting door een hek van de openbare ruimte van de Rijksstraatweg afgescheiden. Deze karakteristieke hekken vormen ruimtelijk een belangrijke element.

Het bebouwingsbeeld terzijde van de Rijksstraatweg is voornamelijk 19de-eeuws en over het algemeen van een voornaam karakter. Zij herinnert aan de in de 19de eeuw op gang gekomen suburbane ontwikkeling vanuit Nijmegen. Nagenoeg al deze villa's zijn wit gepleisterd, wat hen tussen het groen door opvallend doet uitkomen. De villa's zijn voor een deel voorzien van klassieke bouwelementen, andere zijn in

chaletstijl uitgevoerd. Te noemen zijn onder andere Waalheuvel, Schoonoord, de recent herbouwde villa Heuvelust, Maartenshof en de tot woonhuis verbouwde boerderij Eik en Dal. De oorspronkelijke woonfunctie van veel van dergelijke panden is inmiddels verdrongen door kantoorfuncties. Het voormalig Frans Pensionaat met bijbehorende kapel vormt, mede door de grootte van het complex, een bijzonder element dat thans in gebruik is als leefgemeenschap. Een eveneens opvallend element in het bebouwingsbeeld is het tolhuis (dat overigens markant direct aan de straat gesitueerd is) en, van ouder datum, de kapel met begraafplaats.

Het bebouwingsbeeld aan de andere straten is ten dele van later datum, dat wil zeggen vroeg-20ste-eeuws of zelfs na-oorlogs, waarbij in het laatste geval de bewuste bebouwing (aan de westzijde van Ubbergensdijk) buiten de bescherming is gelaten. Daarnaast is de bebouwing aan met name de Kasteelselaan van een ander karakter. Aan de Kasteelselaan staan namelijk nog een aantal boerderijen die aan de half-agrarische periode van Ubbergen herinneren. Van de middeleeuwse kasteelsituatie, of het latere Huis Ubbergen, zijn weliswaar nog enkele bouwresten waarneembaar, maar in de huidige structuur van het dorpsgezicht spelen die geen rol van betekenis meer.

Zoals gezegd is de landschappelijke situering op de helling van de stuwwal en in relatie tot de Ooipolder van bijzonder belang. Het openbaar groen en het vele particuliere groen dat vanaf de openbare ruimte zichtbaar is, draagt in structurele en ruimtevormende zin bij aan met name het besloten karakter van de straten en de verscholen situering van de bebouwing. Tussen het groen door is op sommige plaatsen zicht aanwezig op de Ooipolder, danwel op de lager gelegen straten in het dorp zelf.

Samenvattend kan gesteld worden dat het beschermingsbelang met name gelgen is in behoud van de karakteristieke structuur, met name bepaald door de Rijksstraatweg, en het karakter van de bebouwing: de vooral 19de-eeuwse monumentale suburbane bebouwing terzijde van de Rijksstraatweg en de eenvoudige agrarische bebouwing aan met name de Kasteelselaan. De visuele relatie tussen het dorp op de stuwwalhelling en de Ooipolder is landschappelijk van groot belang.

Een meer gedetailleerd overzicht van de uit historisch-ruimtelijk oogpunt te waarderen elementen wordt gegeven op de bijgevoegde

kaart, (Rijksdienst voor de Monumentenzorg) nummer 034 I.

Te beschermen gebied

Bij de bescherming van het dorpsgezicht Ubbergen ligt het accent op de historisch ruimtelijke structuur van de op de stuwvalhelling gelegen Rijksstraatweg, die de gehele kern in de lengte doorloopt. Aan de noordzijde is de grens voornamelijk langs de rijksweg 52 aan de voet van de helling gelegd. Aan de zuidzijde volgt de grens de hoogtelijnen op de helling. Van oost naar west omvat het dorpsgezicht de gehele kern.

De exacte begrenzing van het beschermde dorpsgezicht is weergegeven op bijgevoegde kaart (Rijksdienst voor de Monumentenzorg, nummer 034).

Rechtsgevolg aanwijzing

Ter effectuering van de bescherming van het aangewezen dorpsgezicht moet ingevolge artikel 37, lid 8 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening een bestemmingsplan worden vastgesteld of herzien. De toelichting op de aanwijzing als beschermd dorpsgezicht kan daarbij wat het beschermingsbelang betreft als uitgangspunt dienen.

Doel van de aanwijzing is, de karakteristieke met de historische ontwikkeling samenhangende structuur en ruimtelijke kwaliteit van het gebied te onderkennen als zwaarwegend belang bij de verdere ontwikkelingen binnen het gebied.

De aanwijzing beoogt op die wijze een basis te geven voor een ruimtelijke ontwikkeling, die inspeelt op de aanwezige kwaliteiten, daarvan gebruik maakt en daarop voortbouwt.

Geraadpleegde literatuur:

Aa, A.J. van der.

Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden. dl. XI. Gorinchem, 1848.

Boldrik, M.J.Th., Gijssbers, A.A.E.M. en Hendriks, H.J.

Ubbergen in oude ansichten. Zaltbommel, 1972.

Eekeren E.J. van, Klaver J.C.M. en de Goet M.C.

'Fysisch-geografische streekbeschrijvingen (3): de omgeving van Nijmegen' Geografisch Tijdschrift XVI (1982) 35-57.

Es, W.A. van.

De Romeinen in Nederland. Bussum, 1972.

Leeuw, I. de.

'Beek en Ubbergen: korte geschiedenis van twee dorpen tusen heuvelrand en polderland' 't Duffeltje (1977) 33-36.

Schulte, A.G.

'Een vroeg 18de-eeuws tuinontwerp voor het huis Ubbergen' Numaga XX (1970), nr. 3, 88-102.

Schulte, A.G.

Het Rijk van Nijmegen, Oostelijk gedeelte en de Duffelt. De Nederlandse monumenten van Geschiedenis en Kunst. 's-Gravenhage, 1983.

Steegh, A.

Monumentenatlas van Nederland. Zutphen, 1985.

Tirion, I.

Tegenwoordige Staat der Nederlanden, dl. XIII. Amsterdam, 1741.

Uyl, R.G. den.

'Dorpen in het rivierenkleigebied' Bulletin KNOB XI (1958) 98-14.

Colofon:

Uitgave van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist.

Historisch-geografisch onderzoek:
Drs. J.J. de Haas, Breda.

Stedebouwkundig onderzoek:
Rijksdienst voor de Monumentenzorg,
Zeist.

Foto's:

Dienst van het Kadaster en de Openbare Registers, Apeldoorn (afb. 2);
Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist (afb. 1, 3, 4, 5, 6);
Topografische Dienst, Emmen (omslag).

Kaarten:

Studio Ineke van der Burg, Bilthoven.

Verkoopprijs f 10,-.

Deze publikatie is schriftelijk of telefonisch te bestellen bij het Distributiecentrum DOP
Postbus 20014
2500 EA 's-Gravenhage.
Telefoon: 070-78 98 80.
Onder vermelding van bestelnummer of ISBN 90 346 1474 3.

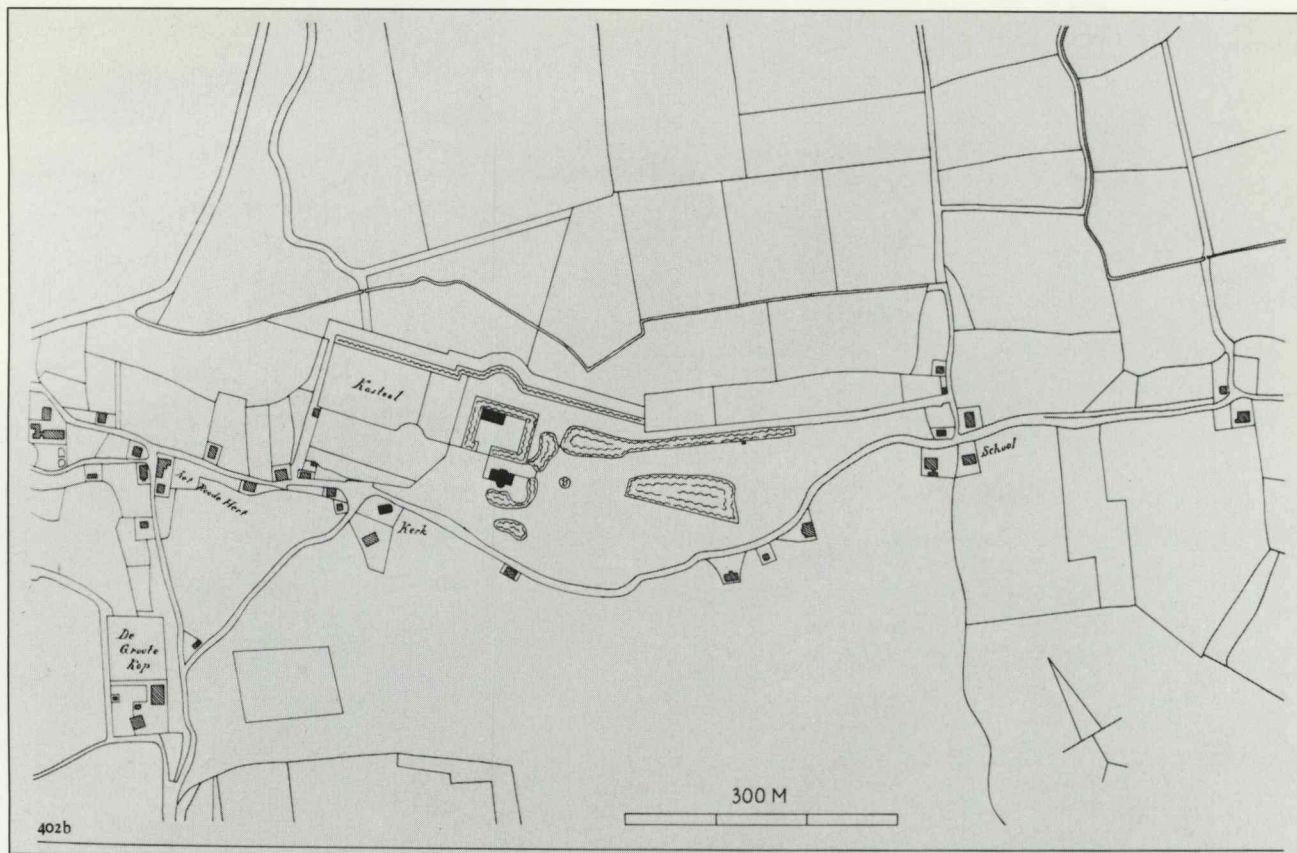
Druk:

Staatsdrukkerij, 's-Gravenhage.

Fotobijlage

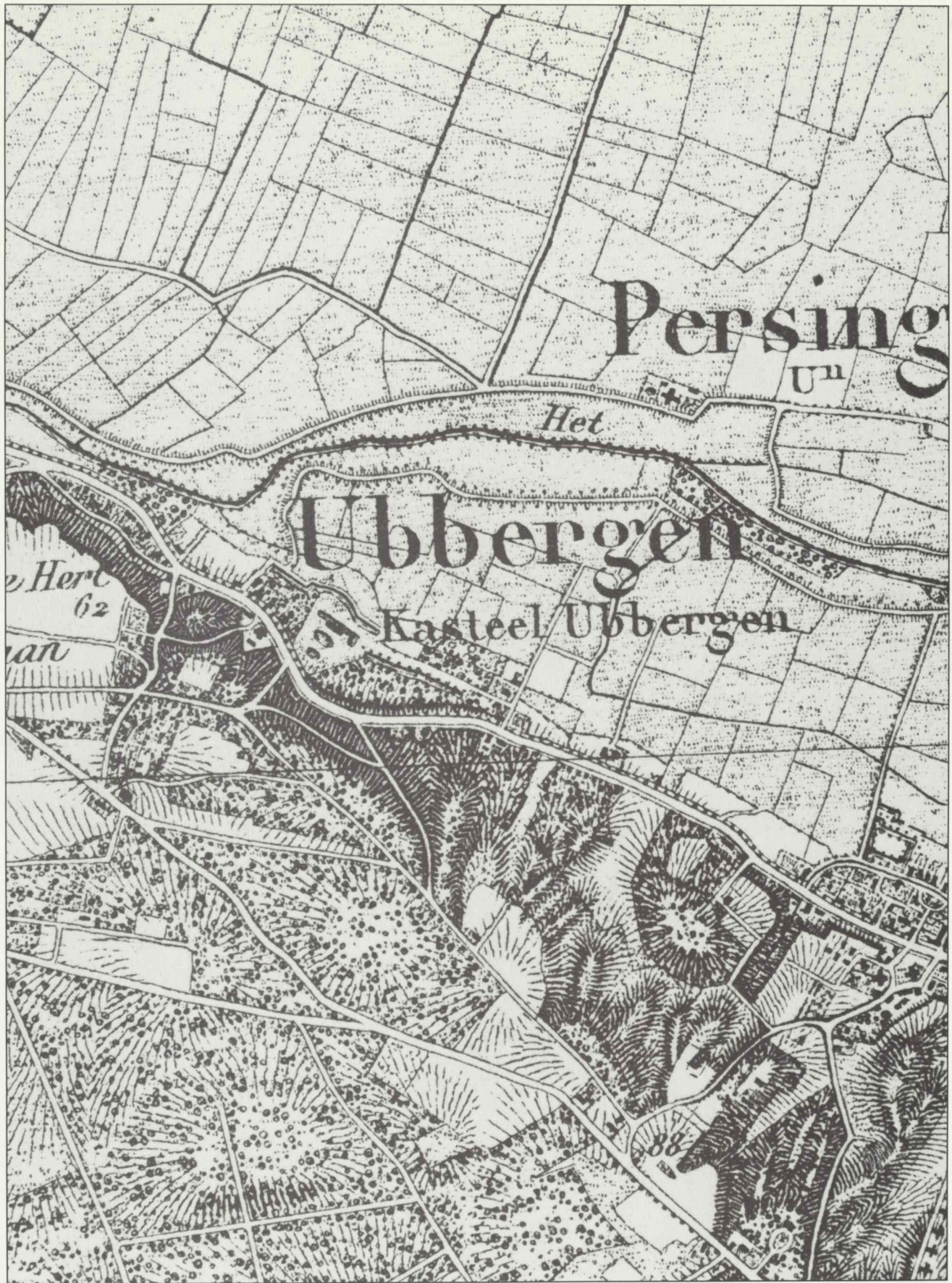

Afb. 1. Chr. Sgroten's kaarten van Nederland, 1961 (facsimile herdruk van 1573), blad 14B, fragment.

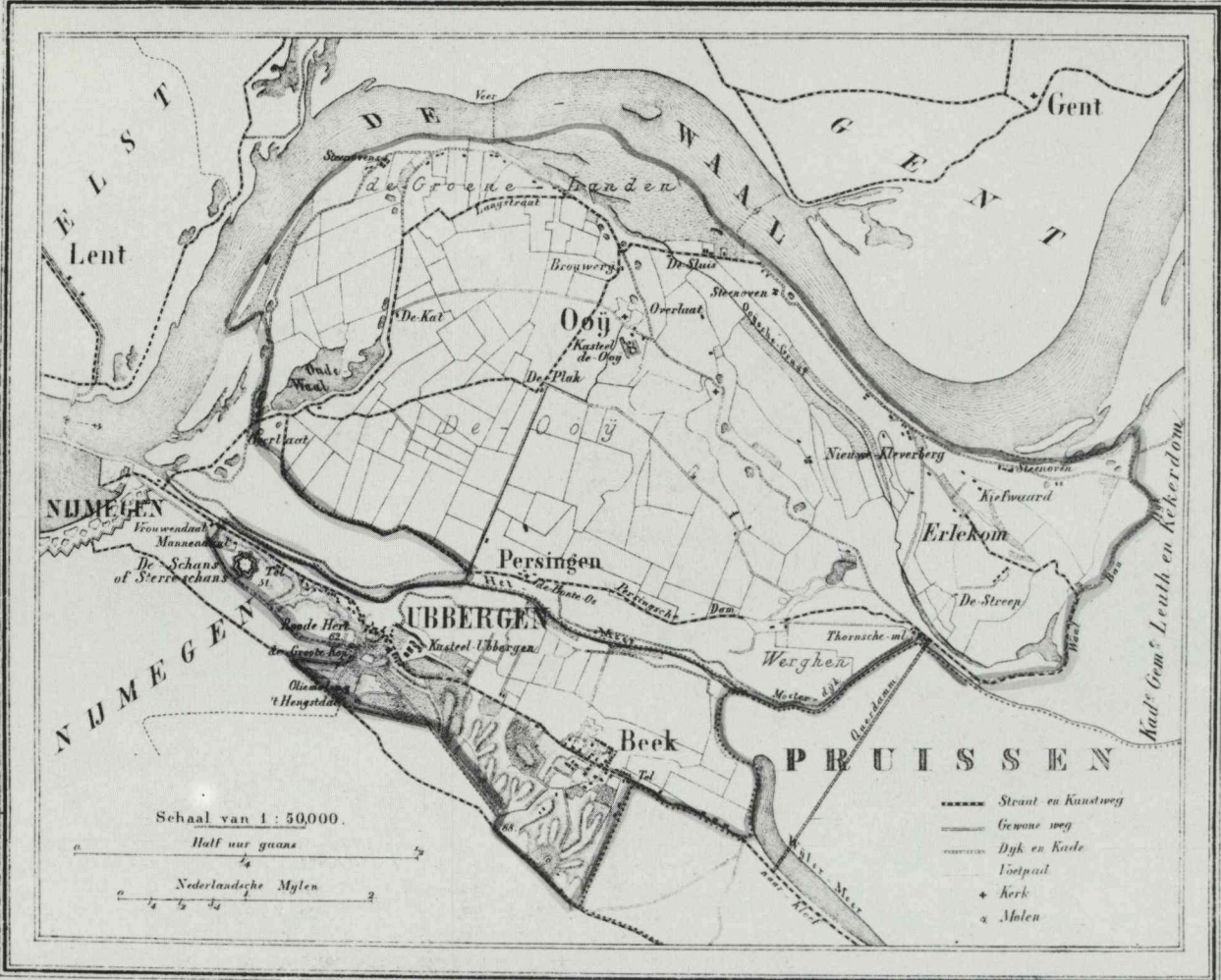

Afb. 2. Tekening naar het Kadastraal Minuutplan gemeente Ubbergen, 1820, fragment.

Afb. 3. Topographische en Militaire Kaart van het Koninkrijk der Nederlanden, 1973 (facsimile herdruk van 1850), blad 40, fragment.

1866.

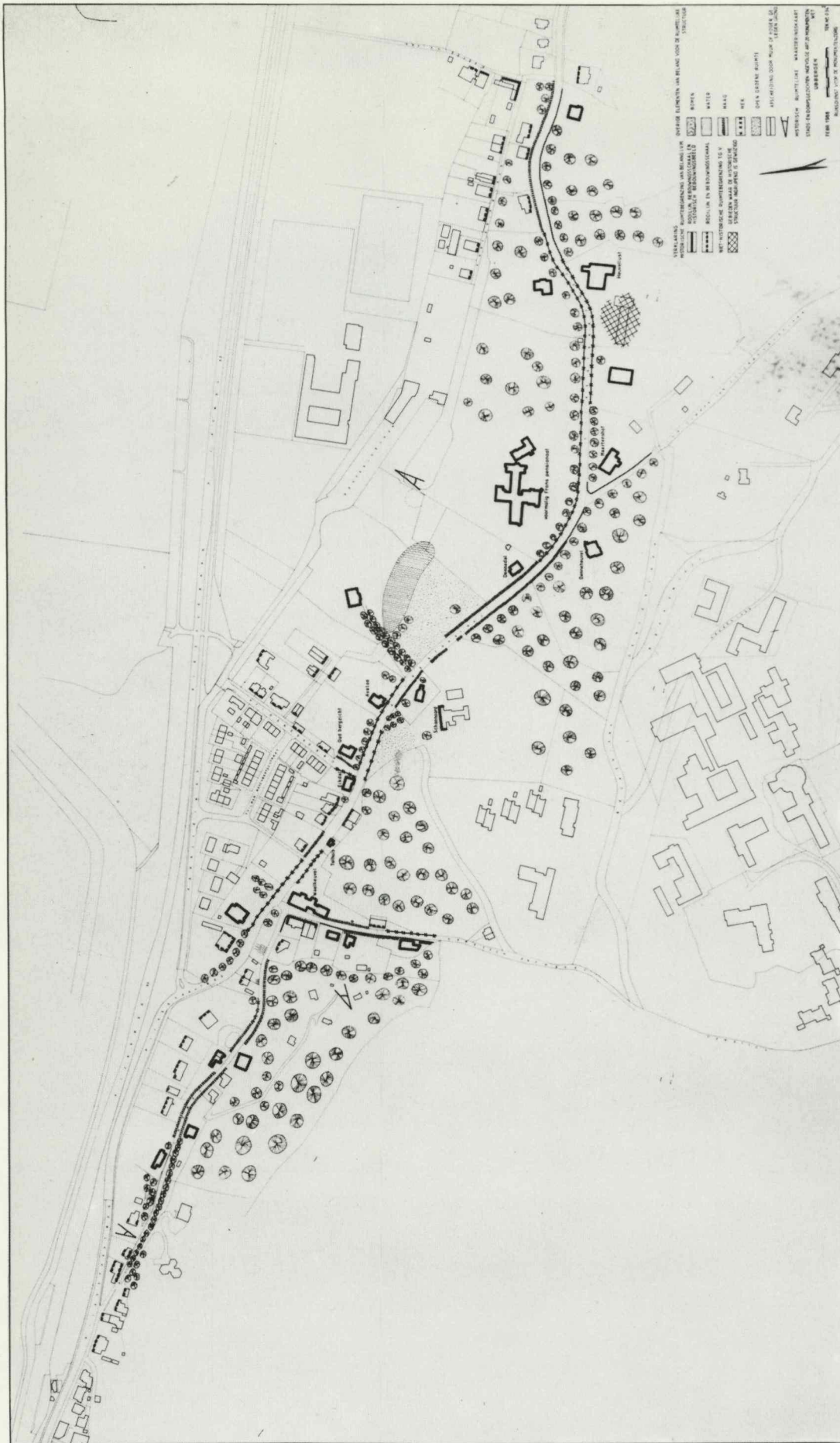
GEMEENTE UBBERGEN c.a. 3473 Buiders. 2750 Inwoners.

Uitgave van Hugo Suringar te Leeuwarden.

Afb. 4. J. Kuyper, Gemeente-atlas van Nederland, 1866, provincie Gelderland, gemeente Ubbergen no. 1, fragment.

Afb. 5. Topografische Kaart van het Koninkrijk der Nederlanden, schaal 1 : 25.000, uitgave 1985, blad 40 D 'Gendt', fragment.

Afb. 6. Historisch-ruimtelijk waarderingskaart, 1987.